

A halk szavú, „közéletiző” költő

Kemény István *A királynál* című verseskötetéről

Kemény István legújabb kötete, *A királynál* figyelemre méltó fordulatot testesít meg a költő lírájában. Az eddig alapvetően szelíd, halkszavú, többnyire a mögöttes tartalmakban, elvontabb költői képekben gondolkodó szerző ugyan nem egy forradalmár vehemenciájával, de új verseskönyvében a politikai-közéleti költészet mostanában reneszánszát élő, ugyanakkor heves viták övezte megszólalási formájához fordul.

Verseskötete első egysége, a *Mert meguntam, hogy hallgat* címet viselő ciklus mindössze három versből áll össze, s ebben a blokkban olvashatjuk a könyv címadó versét is. A közéleti regiszter, még ha látszólag egy történelmi szerepversben is, de már itt erősen megjelenik. A költői beszélő egy fiktív, talán mindenkori uralkodón kéri számon az aktuális közállapotokat, sérelmezve, hogy kérdéseire nemhogy a *király*, akinek konkrét személyét legfeljebb sejtheti az olvasó (az aktuális politikai vezető, a mindenkori politikai elit, mint olyan? – talán felesleges is konkretizálni), de még az Isten sem válaszol, miként azt a vers zárósoraiban is olvashatjuk:

„csak jöttem megkérdezni tőled hogy
üzensz-e valamit a Legszélére,
mert én oda tartok éppen, hogy
átszóljak vagy átkiabáljak onnan,
mert meguntam, hogy hallgat az Isten.”

A kötet második, *De még így is majdnem* című egységének költeményeiben főként vallomásos versekkel találkozhatunk, melyekből egy családtörténet narratív váza is kirajzolódni látszik, ám már e látszólag privát tematikájú versekben, melyek megszólítottja számos esetben a költő felesége és / vagy lánya lehet (például *A mi napunk*, a *Midlife Crisis*, vagy *A huszadik évünk* című versekben) már megjelennek a közéleti tematika foszlányai is. A privát szféra olykor feszült, olykor meghitt légkörén túl azonban már ezen szövegekben is elkezd körvonalazódni az immár nem is olyan implicit közéleti tartalom, elég, ha mondjuk a

kissé ironikus hangvételű *Szélsőséges dalocska* című verset vesszük, melyben a költői beszélő lánya egy sematikus fasiszta figurát rajzol a falra. E sematikus fasiszta-ábrázolás már-már bájos módon hasonlít magára az apára, aki játékosan, ugyanakkor mégis komolyan jelenti ki, hogy itt és most ezt az ábrát, azaz az általa képviselt eszmét nem képes ilyen komolytalan körülmények között megtagadni, hiszen mi lesz akkor, ha komolyra fordul a helyzet, és valami ilyesmit tényleg meg kell majd tagadnia? Mi más lenne ez, ha nem explicit költői utalás bizonyos gyászos közéleti eseményekre, a magyar társadalomban egyre inkább teret nyerő szélsőséges politikai eszmékre és azok esetleges veszélyeire? Kemény István itt már nem csupán ironizál, de figyelmeztet is. Talán érdemes idéznünk a vers utolsó strófáját:

*„Most várod, hogy megtagadjam,
meg is tagadnám, hogyne,
ha nem múlna semmi rajtam.
Most várod, hogy megtagadjam,
a műved, szívem, na jó, de
majd mit tagadok, ha baj van?
Ha nem múlna semmi rajtam,
komolyan venném, hogyne.”*

A kötet harmadik, *Az egyiptomi csürhe* című ciklusában jelennek meg a legkeményebb és legőszintébb történelmi reflexiók, itt bontakozik ki végre a Kemény által megfogalmazni vágyott közéleti tartalom, és ezek a versek azok, melyek megítélésem szerint a verseskötet súlypontját alkotják. Többek között ebbe a ciklusba került beillesztésre a korábban publikált és széleskörű irodalmi vitákat kiváltott, számos kritikus, valamint a kötet fülszövege szerint is a magyar közéleti költészet hagyományát megújító *Búcsúlevél* című vers is:

*„Az én teám közben elforr,
nem vagyok az már, ki voltam egykor,
az életem nagy happy end nélkül is
véget érhet, mint egy verssor.*

*Azt játszod, hogy nem is hallasz,
túl nagy énfölöttem a hatalmad.
Hozzád öregszem és belehalok, ha*

most téged el nem hagylak.

Amíg élek, úton leszek:

Használni akarom szívemet.

A fejemben szólal meg, ha csengetsz.

édes hazám, szerettelek.”

– így szólnak e mostanában sokat elemzett közéleti vers záró strófái. A fent idézett szöveg valóban elég keményen reflektál a kortárs magyar közállapotokra, mondhatni pártpolitikától függetlenül. A haza fogalmát átértelmezi, vagy éppenséggel annak kiüresedésére, üres frázissá degradálására utal, egy, a mindenkori állampolgárt / embert átverő, vele mostohául bánó, megszemélyesített haza képét tárva az olvasók elé. Mindennek ellenére úgy vélem, a kritikai recepció bizonyos álláspontjaival ellentétben nem ez a szándékosan egyszerű, kissé archaizáló nyelvezetben íródott, már-már népdalszerűen megszólaló vers az, mely *A királynál* legerősebb, legdurvább üzenetét megfogalmazó szövege. Közvetlenül a *Búcsúlevelet* követi a *Nyakkendő* című, öt oldal terjedelmű, hosszú prózavers, mely dikcióját tekintve ugyan alapvetően szelíd és mérsékelt hangnemben megszólaló, afféle elbeszélő költemény, mégis leplezetlenül utal a rendszerváltás visszásságaira. Az alaptörténet egy látszólag jelentéktelen esemény, mely a költői fikció szerint immár érthetetlen okokból megsemmisült Magyarország egyik legutolsó miniszterelnökét jeleníti meg a rendszerváltozáskor még ifjú, forradalmi lelkületű ellenzéki aktivistaként, akinek nyakkendőjét egy, a kommunisták végső veresége előtti politikai összejövetelen megigazította egy idősebb, nála még mérsékeltebben gondolkodó ellenzéki politikus, a sugalmazás szerint minden bizonnyal a rendszerváltás utáni Magyarország első demokratikusan választott miniszterelnöke. A látszólag jelentéktelen eseményt, gesztust értelmezhetjük úgy, hogy az akkori ősz halántékú, bölcs későbbi miniszterelnök mintegy kijelölte majdani utódját, akinek regnálása után azonban már minden összeomlott, az ország pedig de facto megszűnt létezni. Nyers, mellbevágó ellenutópia ez, mely óhatatlanul felveti a kérdést: miért is sikerült Magyarországon ilyen rosszul a politikai-gazdasági rendszerváltozás, ugyancsak függetlenül attól, hogy bármit is számon kérnénk akár konkrét politikai pártoktól, akár egykori vagy aktuális politikai vezetőktől? Mi az, ami idáig juttatott minket, mint közösséget, és vajon van-e még mód rá, hogy elkerüljük a Kemény István versében körvonalazódó negatív utópiát?

„És mondják még azt is természetesen,

*hogy mindez azért nem ilyen egyszerű –
de hát ezt meg mindenki rávágja azonnal
mindig mindenre, felelőtlenül”*

A vers utolsó négy sorát olvasva válhat számunkra világossá, hogy a felvetett kérdésre nincs egyértelmű válasz, miként az sem egyértelmű, egyáltalán kitől várhatunk választ. Mindenki a másokra mutogat, közvetlen felelőse nincs az aktuális közállapotoknak, s talán már késő is mindezen merengeni... Itt kristályosodik ki a kötet valódi, markáns közéleti-politikai üzenete, a mindenkori felelősségre való rákérdezés. Kemény István persze nem forradalomra buzdító váteszként szólal meg, ez a kor már nem az, amikor a társadalomnak váteszeknek lenne szüksége. Nem véresszájúan kér számon, nem elszámoltat, csupán józan, humanista költőként kérdez, s kissé mintha értetlenül állna az előtt az egész komplex folyamat és annak eredménye előtt, melyet kissé talán vulgárisan nagy magyar valóságnak nevezhetnénk. Kérdez, kérdez és kérdez, fáradhatatlanul, és ha a versei által megkérdezett személyek nem felelnek, nem tudnak, vagy nem akarnak válaszolni a felénk intézett kérdésekre, akkor az embertől újra nem máshoz, mint Istenhez fordul válaszáért, miként az a ciklus utolsó rövid, mindössze háromsoros, haikuszerű verséből is kitűnik:

ELSZÁMOLÁS

*Ezzel a zajjal fordultam hozzá:
– Az értelmét kérem az életemnek.
És ő ezzel a csönddel válaszolt:*

Válasz persze erre a kérdésre sincsen, ami pedig marad, az pusztán a csend...

A kötet negyedik ciklusa ugyan a *Remény* címet viseli, megítélésem szerint azonban a címadás kissé ironikus. Miután a közéleti kérdésfelvetésekre a költő nem kap választ és látszólag maga sem tud egyértelmű válaszokkal szolgálni, nincs más hátra, mint hogy reménykedni kezdjen, hogy mind a magán, mind a közéleti szférában beállhat még valamiféle pozitív változás, amennyiben ironikusan értelmezzük e szövegegyüttest, *ennél már minden csak jobb lehet*. Egyértelműen a reménykedést és a vélt vereség utáni talpra állást fogalmazza meg a kötet vége felé az *Öregedő király költeménye* című szerepvers, melyben a költő egyúttal talán a saját öregedésével, múlandó emberi létével is számot vet a siralmas közállapotokon túl, ugyanakkor mindenképpen igyekszik kitartani a végsőig:

*„a sorokat rendezem,
az ellenállást folytatom. Megadásról szó sem eshet,
küzdök a legvégsőig.”*

A végsőig küzdő öreg király lírai monológja után azonban mégis úgy tűnik, a további verseket egyre inkább a befelé fordulás, a közélet felől a privát szférába történő visszatérés, valamiféle csendes ellenállással vegyes rezignáció hatja át. Talán késő már nagy kérdéseket intézni bárki felé, és naivitás bármiféle választ várni rájuk. Talán már csak a magánszféra, a család, a szerelem az, mely egy ilyen felemás, visszás korban valamiféle megnyugvást adhat, és a költő, ha nem is bukik el, realista módon kell, hogy értékelje saját helyzetét: szavainak talán még súllyal bírnak valakik számára, valamilyen kontextusban, önmagukban azonban nem fogják megváltoztatni a világot, a fennálló társadalmi rendet.

A kötetet a *John Anderson éneke* című, Robert Burns klasszikus versére mintegy kortárs válasz-intertextusként utaló költemény zárja. Itt már teljesen a magánszféra, a család és a szerelem által nyújtott lehetséges megnyugvás, vagy legalábbis annak vágya dominál, és a sorokból egy kissé megfáradt, sok mindent megélt, ha nem is végleg, de a közéleti-politikai szférától átmenetileg mindenképpen visszavonulni, egy időre megpihenni vágyó költő hangja szólal meg. *A királynál* az alábbi sorokkal zárul:

*„és egyszer majd Burnst olvasol nekem,
de ha már most énekelni kezdünk,
nem lesz itt semmi sohasem.*

*És én is tudom, hogy így van rendjén,
de most már mégiscsak végigénekelném:
csinálok egy kis meleget, szívem.”*

A költő tehát visszatér a közéletből a magánba, a nagy kérdések világából a mindennapokba, a *kintről* egyre inkább a *bentre* kerül át a hangsúly. Mint említettük, Kemény István nem forradalmárlelkületű költő, alapvetően kontemplatív-gondolati lírájában azonban így is kardinális változást, kisebbfajta pálfordulást és mindenképpen nagy bátorságot, jelentőségteljes költői gesztust jelent, hogy behozza / visszahozza a közéleti-politikai költészet regiszterét a kortárs magyar lírába, nem is eredménytelenül.

Ha szabad egy kritikában ilyen személyes megjegyzéseket elejteni, a jelen sorok szerzője ugyancsak nemzedéke egyik legjelentékenyebb lírikusának tartja Kemény Istvánt. A *királynál* című kötettel alapvetően elégedettek lehetünk, hiszen kivételesen magas esztétikai színvonalon hat újíító erővel. A szerzőre szinte minden versében jellemző szelídség és halkszavúság okán azonban akár hiányérzetünk is támadhat, hogy ha már egyszer a közéleti-politikai líra vizeire evezünk, az ilyen tematikájú versekben megfogalmazott bírálatok talán nem elég határozottak, nem szólalnak meg elég *hangosan* és változásra buzdítóan. Kemény István e kötete semmiképpen sem visz végbe verbális forradalmat, még ha a kortárs költészet jelentékeny darabjának könyvelhetjük is el.

Más, és messzire vezető kérdés lehet persze, vajon nem alacsonyodnának-e le a közéleti-politikai tartalmakat megfogalmazó versek a publicisztika, vagy akár az agitprop-mozgalmi költészet esztétikailag igencsak megkérdőjelezhető és mára már elavultnak ható műfajának szintjére, ha sokkal explicitebben, nyersebben és provokatívabban kísérelnének meg reflektálni a korra, melyben élünk, és annak minden szőnyeg alá söpört visszásságára?

(Budapest, Magvető Kiadó, 2012, 74 oldal, 2290 Ft)